

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора юридичних наук, професора КОЗИЧА Ігоря Васильовича
на дисертацію МАРТЯНОВА СЕРГІЯ СЕРГІЙОВИЧА
«КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НАЙМАНСТВО»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 – Право

Актуальність теми дослідження. Найманство є серйозною загрозою для стабільності та безпеки як окремих держав, так і міжнародного співтовариства в цілому, оскільки воно сприяє ескалації конфліктів, порушує права людини та підриває принципи міжнародного права. Недарма використання найманців заборонено міжнародними договорами, такими як Додатковий протокол I до Женевських конвенцій 1949 року та Міжнародна конвенція ООН про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням та навчанням найманців (1989). Їхня участь у конфліктах є порушенням цих норм і може призвести до міжнародних санкцій або інших форм відповідальності.

Найманці часто діють без дотримання норм міжнародного гуманітарного права, що призводить до порушень прав людини, зокрема щодо цивільного населення. Це може включати вбивства, тортури, викрадення та інші злочини, які ускладнюють ситуацію в умовах збройної агресії.

Особливого значення набуло вироблення ефективної системи кримінально-правової протидії найманству в останнє десятиліття, в умовах збройної агресії російської федерації в Україну. Як бачимо, найманці можуть впливати на баланс сил в умовах війни. Наприклад, добре підготовлений та оснащений підрозділ найманців може суттєво змінити перебіг бойових дій на користь однієї зі сторін, що може призвести до ескалації насильства.

Перелічені та інші обставини указують на підвищену актуальність проблематики, яку дослідив С.С.МАРТЯНОВ.

Ознайомлення із дисертацією, публікаціями за темою дослідження дає підстави констатувати, що автором проведений на належному методологічному рівні великий обсяг наукової роботи. Загалом можна стверджувати, що представлена праця є теоретично й практично значущою для науки кримінального права, а її автор виконав усі дослідницькі задачі й досяг поставленої мети.

Здобувач приділив суттєву увагу аналізу складу відповідного кримінального правопорушення, визначив його місце у кримінальному законодавстві, окреслив теоретичні та практичні проблеми застосування даної норми.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Об'єкт та предмет представленого дослідження визначений коректно. Наукова праця базується на системному підході до проблем, що постали в процесі наукового пошуку, характеризується належним рівнем наукових узагальнень.

Методологічна база дисертації відповідає вимогам сучасної науки кримінального права у вказаному аспекті. Для отримання кінцевого наукового результату автор обрав вірну методику дослідження, продемонстрував правильне застосування загального-наукового та спеціального інструментарію для вирішення поставлених дослідницьких задач. Особливістю методологічної бази дослідження є поєднання філософських, загальнонаукових й спеціально-юридичних методів дослідження.

Слід відзначити продуману структуру дисертації, її методологічну основу, вірно й логічно побудований дослідницький процес. Перелічені компоненти зумовлені передусім структурою наукового пізнання складної проблематики. У науковій праці вміло і послідовно вивчено окремі дослідницькі питання. В роботі охарактеризовано історію становлення та стан теоретичного дослідження кримінальної відповідальності за найманство; проаналізовано міжнародно-правові стандарти та зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за найманство; з'ясовано об'єктивні ознаки складу

найманства; розглянуто суб'єктивні ознаки складу найманства; вивчено питання караності найманства за КК України; досліджено окремі питання застосування норми про найманство.

Дисертація містить чимало наукових задач, зумовлених необхідністю розробки дефініцій чи встановлення ознак окремих понять, як-то: вербування, навчання, фінансування, використання і т.п. У цілому автор впорався із цією достатньо складною задачею. Це свідчить про його наукову зрілість, орієнтування у множинності понятійно-категоріального апарату науки кримінального права, здатність до наукового аналізу й можливість виділяти значущу інформацію у межах предмета дослідження.

При написанні дисертації здобувач дослідив значну кількість спеціалізованої наукової літератури (усього 327 найменувань). Також дослідник проаналізував Конституцію України, міжнародні акти, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, проєкт нового КК України та інші нормативні акти, що стосуються проблематики найманства. Під час вивчення зарубіжного досвіду притягнення до кримінальної відповідальності за найманство було проаналізоване законодавство деяких країн-членів ЄС та норми кримінального законодавства держав пострадянського простору. У підсумку автор зміг вірно побудувати увесь дослідницький процес і досягти поставленої мети.

Наукова новизна висновків, пропозицій та рекомендацій, сформульованих у дисертації, полягає в тому, що дисертація є комплексною системною розвідкою кримінально-правової охорони міжнародного правопорядку від найманства як протиправного діяння, що порушує міжнародно-правові принципи суверенної рівності, політичної незалежності, територіальної цілісності держав; право на самовизначення народів. Вирізняє таку роботу аналіз правозастосовної практики, сформованої в умовах агресивної війни Російської Федерації проти України. Дисертантом запропоновано низку нових положень, висновків і пропозицій, які виносяться на захист.

Серед них варто відмітити те, що у роботі запропоновано у ч. 1 ст. 447 КК України відмовитися від поняття «використання», яке передбачає відсутність чи подавленість волі найманців у вчинених діях. Термінологічно більш виваженою є вказівка на «залучення найманців у збройний конфлікт, воєнні або інші дії»; Також цікавим є той факт, що автором виокремлено істотні ознаки, які дають змогу відмежувати іноземних добровольців (входять до особового складу однієї з воюючих сторін, а тому отримують визнання з боку держави; прирівнюються до категорії військовослужбовців та є комбатантами; мають право на статус військовополоненого та не підлягатимуть кримінальній відповідальності за участь у збройному конфлікті), осіб, які перебувають у складі ПВК (мають усі необхідні ліцензії для здійснення відповідної діяльності; є офіційно зареєстрованою структурою; діють за дорученням уряду для виконання спеціальних місій; держава визнає їх юридичний статус), та партизанів (належать до громадян сторони, що перебуває у конфлікті; мають статус комбатанта; беруть участь у бойових діях без мети особистої вигоди, а задля захисту інтересів своєї держави) від найманців;

Практичне значення дослідження не викликає сумнівів, адже його результати, висновки та рекомендації, можуть бути використані у: правотворчості (для подальшого вдосконалення КК України щодо регламентації кримінальної відповідальності за найманство); освітньому процесі (під час викладання кримінального права та низки спеціальних курсів відповідного спрямування (Акт про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження у навчальний процес кафедри кримінального права та процесу Львівського торговельно економічного університету від 15 лютого 2024 р.)); правозастосовній діяльності (під час кримінально-правової оцінки проявів найманства (Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження у роботу Ради адвокатів Львівської області від 15 квітня 2024 р. № 108; Довідка про впровадження та апробацію результатів дисертаційного дослідження в діяльність 1 Головного відділу 6 управління Департаменту військової контррозвідки Служби Безпеки України від 15 лютого 2024 р.));

науково-дослідній діяльності (під час подальшого теоретичного дослідження питань кримінальної відповідальності за найманство)..

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Результати дисертації з достатнім ступенем репрезентативності викладені у дев'яти наукових публікаціях, із них чотири статті опубліковано у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України категорії «Б», та п'ять праць апробаційного характеру

Наукові публікації дисертанта свідчать про його послідовну роботу над розв'язанням поставленого наукового завдання. У публікаціях відображені усі розділи дисертації. Окрім цього, її результати достатньо апробовані. Основні положення й висновки праці обговорювалися на декількох науково-практичних конференціях, зокрема, Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір» (м. Львів, 25 жовтня 2019 р.); науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні» (м. Львів, 6 грудня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір» (м. Львів, 30 жовтня 2020 р.); Всеукраїнській конференції «Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції» (м. Львів, 26 березня 2021 р.); XIII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми правового регулювання в Україні та країнах ближнього зарубіжжя» (м. Львів, 28–29 грудня 2023 р.).

Попри загальне **позитивне** враження від авторських ідей та розкриття основних питань представленого дослідження С.С.МАРТЬЯНОВА, воно природно не позбавлене певних *неточностей, спірних або дискусійних аспектів, які потребують додаткового обґрунтування і пояснення.*

1. Абсолютно позитивним є детальне дослідження у роботі понять, що впливають на кваліфікацію діянь за ст. 447 Кримінального кодексу України

(наприклад, “найманець”, “вербування”, “фінансування”, “навчання”, “використання” тощо). Зазначене свідчить, що дисертант дуже широко й ефективно застосував герменевтичний метод для з’ясування сутнісних ознак цілої низки понять. За твердженням деяких науковців, це особливий метод тлумачення правової норми, що включає не тільки буквальну розшифровку тексту тлумачення норми, а й оцінювання правової ситуації, супутньої реалізації цієї норми. Однак, при його наскрізному застосуванні у роботі, герменевтичний метод не вказаний дисертантом серед застосованих ним інструментів наукового дослідження.

Також варто було б у вступі наголосити на широкій емпіричній базі дослідження, адже, автором не тільки узагальнено й застосовано в роботі відповідну судову практику, але проведено належне опитування великої кількості респондентів (Додатки А, Б.)

2. Суттєво підсилює роботу дослідження зарубіжного досвіду, тим більше, що автор на основі проведеного аналізу висвітлює положення, які є вартими для запозичення (передбачення такої кваліфікуючої ознаки найманства, як використання неповнолітнього), а також ті, які не слід переймати (КК тих держав, у яких не зазначена мета вербування, фінансування, навчання або іншого матеріального забезпечення найманця; де звужено коло злочинних дій, які охоплюються поняттям «найманство»; де за вербування, навчання, фінансування або інше матеріальне забезпечення найманців чи їх використання передбачена більш суворі міра покарання, ніж за саму їхню участь у збройному конфлікті або військових діях).

Проте, аналізуючи досвід держав-членів ЄС, варто було б також звернути увагу на загальне законодавство ЄС, на відповідні акти (наприклад, ті, що спрямовані на протидію тероризму), в яких піднімається питання найманства. На це варто завжди звертати увагу не тільки в рамках даного дослідження, а й в контексті адаптації законодавства України до законодавства ЄС в цілому, адже в багатьох Регламентах, Директивах, Рамкових рішеннях ЄС містяться

положення, що визначають співвідношення законодавства ЄС з національним кримінальним правом відповідних держав.

3. Позитивно сприймається вивчення автором положень проєкту КК. Дисертант пішов традиційним шляхом, вивчивши співвідношення ознак об'єктивної сторони найманства та санкцій відповідних статей, не приділяючи значної уваги дослідженню інших елементів складу, що видається абсолютно виправданим. Тут варто звернути увагу на інший момент. При дослідженні положень проєкту автор відзначає, що у ньому окремою нормою передбачена відповідальність за участь найманця у конфлікті (ст. 11.5.8 проєкту КК України). І далі погоджується з цим: “Такий підхід видається виправданий, оскільки участь найманця у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях є самостійним складом злочину, який має бути закріплений в *окремій статті* (виділено мною — І.К.)”. Тоді залишається незрозумілим, чому при формулюванні у висновках змін до КК, автор виявляє певну непослідовність і викладає це в рамках однієї статті.

4. По різному в ході наукових дискусій може сприйматися назва підрозділу 3.1. “Кримінально-правові наслідки найманства”. Не заперечуючи проти такої позиції автора, можливо, варто було б використати словосполучення “Кримінально-правові засоби, що застосовуються ...”, тим більше, що саме таким зворотом оперують творці проєкту нового Кримінального кодексу.

5. Дискусійним є твердження про те, вербування є “формою підшукування співучасників для наступних кримінальних протиправних діянь. Тобто це норма про готування до насильницького захоплення державної влади, посягання на територіальну цілісність тощо (так звана, *sui generis* норма)”. Звісно, у тих випадках, якщо вербують і використовують найманців одні і ті ж особи, це так. Але не варто відкидати ті ситуації, коли вербуванням займаються особи, які не беруть участі в подальших подіях. Тут, скоріш за все, варто вести мову про первинну і вторинну злочинну (чи кримінально-протиправну) діяльність, за аналогією з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом. Зрозуміло, що

надзвичайно важко особу, що отримує кошти злочинним шляхом (первинна діяльність), притягнути до відповідальності за готування до легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом (вторинна діяльність). Відтак, вербування чи навчання може розглядатися як первинна кримінально-правотиправна діяльність, а їх використання — як вторинна.

6. Окремої аргументації вимагає висновок про те, що на найманців не поширюється обов'язок дотримання законів та звичаїв війни, тому що він перебуває поза законом, не маючи **права** на участь у бойових діях (виділено мною — І.К.). Не завжди відсутність права тягне за собою відсутність обов'язку. Наприклад, певну особу позбавили права на керування транспортним засобом. Сідаючи в подальшому за кермо, особа, дійсно, не має права це робити. Однак, чи втрачає вона при цьому обов'язок дотримуватися правил безпеки дорожнього руху?

Висловлені побажання не впливають на загальну високу і позитивну оцінку дослідження С.С.МАРТЬЯНОВА. При цьому репрезентативність отриманих автором наукових результатів, обґрунтованість наведених висновків і наданих пропозицій не піддаються сумніву.

Дисертація є самостійно виконаною, завершеною роботою. Порухень академічної доброчесності у ній не виявлено.

Зміст дисертації відповідає галузі знань 08 «Право» та спеціальності 081 – Право.

Дисертація «Кримінальна відповідальність за найманство» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою та практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, за оформленням відповідає вимогам, які затверджені наказом Міністерства освіти та науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого

постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а її автор – МАРТЯНОВ Сергій Сергійович за результатами позитивного публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктор філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

завідувач кафедри політики
в сфері боротьби зі злочинністю
та кримінального права
навчально-наукового юридичного
інституту Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
доктор юридичних наук, професор

Ігор КОЗИЧ

